

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-57>

УДК 336.72

Тетяна БЛАЖИНСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

e-mail: tblaz@ukr.net

ФАКТОРИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗРОСТАННЯ ВИТРАТ У СИСТЕМІ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано фактори детермінації витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві та їхні економічні та соціальні наслідки. Зростання витрат у цій системі збільшує навантаження на роботодавців, які сплачують страхові внески, а також і навантаження на систему соціального страхування України, що негативно впливає на державні фінанси та на економіку країни загалом. Це може призвести до зростання цін на товари та послуги, а також до зниження привабливості країни для інвестицій.

Ключові слова: страхові випадки, Фонд соціального страхування України, нещасні випадки, ризики, страхові виплати.

Tetiana BLAZHYNska

Ivan Franko National University of Lviv

FACTORS DETERMINING THE GROWTH OF COSTS IN THE INSURANCE SYSTEM AGAINST INDUSTRIAL ACCIDENTS IN UKRAINE

The article analyzes the factors determining costs in the system of insurance against accidents at work and their economic and social consequences. The increase in costs in this system increases the burden on employers who pay insurance contributions, as well as the burden on the social insurance system of Ukraine, which negatively affects public finances and the country's economy in general. This can lead to an increase in the prices of goods and services, as well as a decrease in the country's attractiveness for investment.

Occupational accidents are an unfavorable social phenomenon that primarily negatively affects the life and health of an employee, and at the same time an insured event, the occurrence of which necessitates the payment of insurance compensation to the victim. For this reason, the disability insurance system is an important tool of the social protection system, which protects employees from material losses in the event of a disability.

The disability insurance system has been operating in Ukraine since 1998. Over this time, it has undergone significant changes, including an increase in the list of insured events, higher tariffs, and larger benefit amounts. However, despite these changes, the costs of the disability insurance system continue to grow. According to the Social Insurance Fund of Ukraine, the cost of disaster insurance payments in 2022 increased by 15%, reaching UAH 12.2 billion.

Keywords: insurance cases, Social Insurance Funds of Ukraine, accidents, risks, insurance payments.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Нещасний випадок - обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть[1].

Нещасні випадки на виробництві (НВ) є несприятливим соціальним явищем, яке передусім негативно впливає на життя і здоров'я людини - працівника, а також водночас і страховим випадком, настання якого зумовлює необхідність виплати потерпілому страхових відшкодувань. З цієї причини система страхування від НВ є важливим інструментом системи соціального захисту людини, який захищає працівників від матеріальних втрат у разі настання НВ.

Система страхування НВ працює в Україні з 1998 року. За цей час вона зазнала значних змін, зокрема, збільшення переліку страхових випадків, підвищення тарифів і збільшення розмірів виплат. Водночас, незважаючи на ці зміни, витрати на систему страхування від НВ продовжують зростати. За даними Фонду соціального страхування України, витрати на страхові виплати за НВ у 2022 році зросли на 15%, і сягнули 12,2 млрд грн.

Саме тому на сучасному етапі надзвичайно важливим є питання зменшення навантаження на систему соціального страхування України, визначення чинників збільшення необґрунтованих витрат, щоб уповільнити або зупинити процес додаткового фінансового навантаження на працюючих громадян, створення умов уникнення офіційного працевлаштування та зменшення реальних доходів населення.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблематиці витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні протягом 2018–2023 років присвячені низка праць вітчизняних вчених, а саме: у статтях Бойко О., Кішук Н., Кішук А. «Страхові ризики нещасних випадків на виробництві в Україні: оцінка та аналіз» [4], Бойко О., Кішук Н., Кішук А. "Зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в

Україні: причини та наслідки" [5], Войналович І. «Фактори, що впливають на зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні» [6], Глушко Т. "Аналіз витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні" [7].

Дослідження даних авторів показали, що зростання витрат у системі страхування від НВ в Україні може бути пов'язане з такими основними факторами, зокрема:

- збільшення кількості та важкості наслідків НВ: за даними Держпраці України, у 2022 році в Україні було 25 000 НВ, що на 20% більше, ніж у 2021 році; у 2022 році було 1 300 смертельних випадків на виробництві, що на 15% більше, ніж у 2021 році;

- зростання вартості страхової виплати: розміри страхових виплат за НВ були підвищені з 2022 року, зокрема, мінімальна виплата за втрату працездатності внаслідок НВ становить 150 тис. грн, а максимальна - 1,5 млн грн.

Інші фактори зростання витрат у системі страхування на страхові виплати майже не досліджувались, оскільки вони мають незначний вплив на зростання показника.

Поряд з цим, спостерігається також тенденція і до зменшення загальної кількості застрахованих осіб. У 2022 році кількість українців, які були застраховані в системі соціального страхування, скоротилася на 5%. Така ситуація, на наш погляд, пов'язана з економічною кризою, рівнем смертності, зупинкою роботи підприємств, що викликано повномасштабною агресією росії.

На наш погляд, зазначені питання є дослідженими недостатньо з урахуванням воєнного стану в Україні, а також підготовки до реформування системи соціального страхування, що передбачає включення системи фінансування страхових виплат на виробництві до Пенсійного фонду України.

Формулювання цілей статті

З цих позицій, **метою даного дослідження** є визначення факторів детермінації зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні та обґрунтування на цій основі системи заходів, спрямованих на зниження витрат у системі соціального страхування України.

Методологія дослідження. При проведенні дослідження було застосовано такі наукові методи: причинно-наслідкового аналізу для визначення сутності проблематики витрат на страхові виплати від НВ на основі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблематики; аналізу і синтезу аналітичних даних зі статистичних джерел, нормативних актів України, звітних матеріалів, що викладені на сайтах Верховної ради України, Кабінету Міністрів України, Фонду соціального страхування України для виявлення та обґрунтування факторів детермінації витрат у системі страхування від НВ; порівнянь та групування - для визначення об'єктивних та суб'єктивних факторів витрат на страхування від НВ на виробництві; індукції та дедукції - для формулювання висновків стосовно зменшення витрат на страхові виплати від НВ на виробництві.

Виклад основного матеріалу

Вихідним аспектом проведення дослідження факторів детермінації витрат у системі від страхування НВ нами обрано аналіз динаміки страхових виплат за НВ на виробництві за 2013-2023 роки. З цією метою проаналізовано інтернет - ресурси Фонду соціального страхування України, архівну інформацію (рис. 1).

Рис. 1 Динаміка збільшення сум страхових виплат та зменшення кількості потерпілих за 2013-2023 роки

Проаналізувавши зазначену динаміку, можна відмітити, що з 2013 року по 2023 рік кількість одержувачів страхових виплат потерпілих від нещасних випадків на виробництві зменшилась майже в 2 рази, тобто з 318,6 тис.чол. до 165,5 тис.чол., а витрати на страхові виплати в рік збільшились в 4,1 рази (з 3 млрд. грн. до 12,6 млрд. гривень).

Відповідно виникає логічне запитання: чим зумовлені такі тенденції. Пояснення очевидно слід шукати в аналізі динаміки розміру середньомісячних виплат на одного потерпілого (рис. 2).

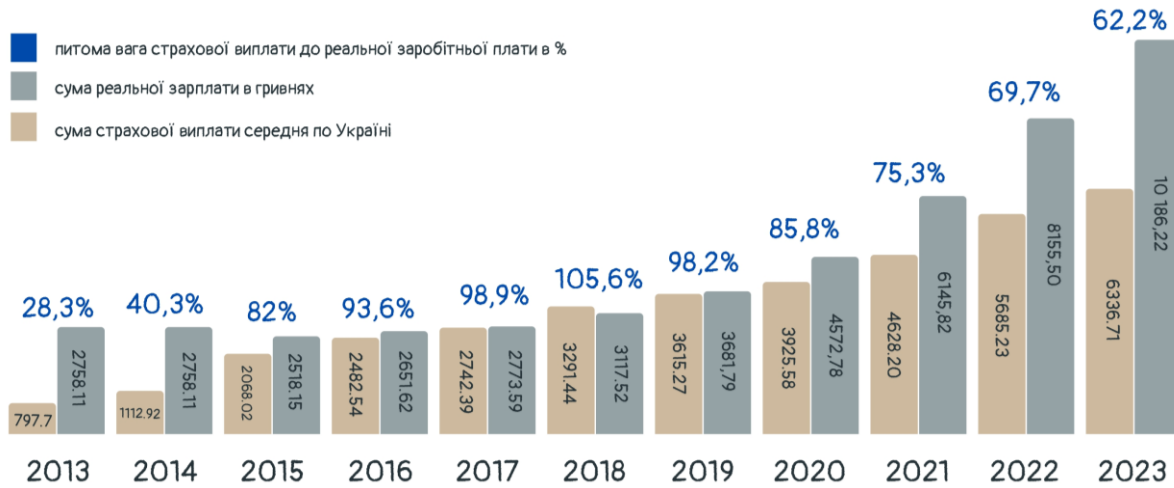

Рис.2 Динаміка зростання середньомісячного розміру страхових виплат із зіставлення з реальною середньою заробітною платою в країні за 2013-2023 року

З даного аналізу видно, що середньомісячний розмір страхових виплат з 2013 року збільшився з 797,7 гривень до 6336,71 гривень або в 7,9 рази. При цьому, розмір реальної середньої заробітної плати (з урахуванням рівня інфляції) збільшився лише в 3,7 рази. Така ситуація зумовлена тим, що згідно чинного законодавства страхові суми для потерпілих на виробництві визначаються виходячи з розміру середньомісячної заробітної плати потерпілого.

З рисунку 2 видно, що питома вага середньої страхової виплати збільшилась за цей же період з 28,3% до 62,2%. В 2018 році, середня сума страхової виплати становила більше, ніж розмір реальної середньої заробітної плати. Це викликано, насамперед прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України №1053 [3], що досліджено нижче у складі суб'єктивних факторів, які впливають на збільшення витрат бюджету Пенсійного Фонду України.

Наступним етапом даного дослідження є визначення, аналіз та систематизація об'єктивних та суб'єктивних факторів детермінації зростання витрат у системі страхування від НВ на виробництві в Україні. При цьому нами обрано такий методичний підхід:

- до об'єктивних факторів, які впливають на рівень витрат на страхування від НВ на виробництві, нами віднесено обставини та чинники, які не залежать від волі людини і є наслідком відповідних обставин та чинників економічного та неекономічного характеру;

- до суб'єктивних чинників нами віднесено відповідні регулятивні норми, законодавчі акти, нормативно правові документи, які прийнято на державному рівні і які регулюють систему соціального страхування в Україні, а також систему організації охорони на праці на підприємстві, стан організації якої на підприємстві може впливати на динаміку НВ на виробництві.

Виходячи з цих позицій, переходимо до аналізу об'єктивних та суб'єктивних факторів детермінації витрат на страхування від НВ на виробництві.

На наш погляд, об'єктивними факторами зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні є такі:

- зростання фактичного рівня заробітної плати працівників, оскільки відповідно до статті 22 Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" №1105 [1], страхові суми для потерпілих на виробництві визначаються виходячи з розміру середньомісячної заробітної плати потерпілого, а отже зростання рівня заробітної плати, природно, призводить до зростання страхових сум;

- зростання цін на матеріально-технічні ресурси, необхідні для лікування та реабілітації потерпілих на виробництві, оскільки лікування та реабілітація потерпілих на виробництві є досить дорогавартісними, а також і залежать від загальної динаміки рівня цін у країні;

- зростання витрат на поховання загиблих на виробництві, до яких відносяться: витрати на транспортування тіла, ритуальні послуги та інші витрати;

- зростання кількості нещасних випадків на виробництві, в тому числі і смертельних випадків;

- зростання кількості працюючих на підприємствах, установах, організаціях;

- збільшення нових страхових випадків, зокрема пов'язаних із загальними тенденціями підвищення ризиків у сучасному суспільстві: епідеміологічні загрози, військові загрози та повномасштабні військові дії тощо.

Крім об'єктивних факторів, на зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні впливають також суб'єктивні фактори, в тому числі і такі, що знаходять свій прояв протягом 2015-2022 років:

- недосконалість нормативно-правової бази у сфері охорони праці, що може призводити до того, що підприємства іноді не виконують вимоги безпеки праці, що, в свою чергу, може призвести до зростання кількості нещасних випадків на виробництві;

- недостатня ефективність контролю за дотриманням законодавства про працю, що також може призводити до того, що підприємства не дотримуються вимог безпеки праці, що також може призвести до зростання кількості нещасних випадків на виробництві;

- недосконала система управління охороною праці на підприємствах, що може призводити до того, що підприємства не вживають належних заходів для забезпечення безпеки праці, що також, у свою чергу, може призводити до зростання кількості нещасних випадків на виробництві;

- прийняття нормативних документів про індексацію страхових виплат, що збільшують витрати, всупереч порядку індексації, передбаченому законодавством;

- несвоєчасне виключення з реєстру потерпілих на виробництві померлого, що призводить до додаткових витрат зокрема на нарахування та перерахування цих коштів на карткові рахунки;

- включення до складу лікувально-територіальних експертних комісій працівників соціальних фондів, що ускладнює встановлення інвалідності для належних отримувачів та уможливує суб'єктивний вплив, а іноді і середовища для вчинення корупційних дій щодо встановлення фіктивних діагнозів та груп інвалідності;

- прийняття нормативних документів про призначення страхових виплат без наявності особових справ для тимчасово переміщених осіб за рішеннями не страхових фондів, а органів місцевого самоврядування;

- відсутність належної верифікації виплати та взаємопов'язання таких призначень з іншими реєстрами, іншими електронними базами для виключення незаконних призначень, наприклад, зіставлення коду потерпілого на виробництві з наявним кодом працівника, як застрахованої особи в електронній звітності по формі 4 дф, що при співпадинні підтверджує статус особи, як застрахованої особи, що має право на призначення страхової виплати та ін.:

- запровадження касового методу витрат в страхових фондах при перерахуванні таких виплат одержувачам замість методу списання витрат під час призначення страхових виплат та ін.

Для зниження темпів зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні необхідно вжити заходів, спрямованих на мінімізацію чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, які сприяють цьому зростанню. Зокрема, на наш погляд, необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу у сфері охорони праці, зокрема шляхом впровадження жорсткіших вимог до безпеки праці на підприємствах, у сфері організації фінансування та страхування;

- посилення контролю за дотриманням законодавства про працю, зокрема шляхом збільшення кількості інспекційних перевірок підприємств.

- покращити систему управління охороною праці на підприємствах, зокрема шляхом запровадження ефективних систем управління ризиками настання нещасних випадків.

Впровадження цих заходів допоможе забезпечити безпечні умови праці на підприємствах, що призведе до зниження кількості нещасних випадків на виробництві та, відповідно, до зменшення витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві та забезпечить оптимізацію витрат на страхові виплати.

Водночас вважаємо доцільним особливу увагу приділити аналізу суб'єктивних факторів збільшення витрат на страхові виплати, який має значний вплив на збільшення витрат, а передусім нормативних документів про індексацію страхових виплат, які збільшують витрати, нехтуючи законним порядком індексації.

Так, частиною 2 статті 37 Закону України №1105 «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [1] передбачено: «Перерахування сум щомісячних страхових виплат провадиться також у разі зростання у попередньому календарному році середньої заробітної плати. Таке перерахування провадиться з 1 березня наступного року відповідно до коефіцієнта, затвердженого Кабінетом Міністрів України на підставі даних центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики».

В 2016 та в 2017 роках розмір середньої заробітної плати у галузях національної економіки за даними центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики зростав і особи, яким нараховуються щомісячні страхові виплати в Фонді соціального страхування України мали право на збільшення їх розміру на відповідний коефіцієнт станом на 1 березня 2018 року.

Кабінет Міністрів України прийняв Постанову України №1053 від 27.12.2017 «Про перерахування розміру страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного

захворювання, які спричинили втрату працездатності, та членам їх сімей» [3], при цьому не врахувавши норми Закону України №1105 [1].

Аналіз прийнятого нормативного акту та його наслідки викладаються в таблиці 1:

Таблиця 1

Аналіз нормативно-правового забезпечення відшкодування витрат від НВ на виробництві та витрати Фонду соціального страхування України на ці цілі

Визначено в Постанові Кабінету Міністрів України №1053 від 27.12.2017	Яким законодавчим актом передбачено	Витрати Фонду соціального страхування України на дану виплату в рік, починаючи з 2018 року в млн. грн.
Перерахування сум щомісячних страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та членам їх сімей, з 1 березня 2018 р. у розмірі 1,2	Ч.2 статті 37 Закону України №1105	957,6
Для осіб, які мають право на виплати станом на 1 січня 2018 р. та мали право на перерахування сум щомісячних страхових виплат за період з 1 березня 2008 р. по 1 березня 2011 р., перерахування здійснюється з 1 січня 2018 р. шляхом визначення розміру щомісячної страхової виплати із збільшеного розміру заробітної плати, з якої станом на 1 березня 2017 р. розраховувалися суми страхових виплат. Розмір збільшення становить: 1281,92 гривні - для осіб, які мали право на перерахування з 1 березня 2008 р., 1 березня 2009 р., 1 березня 2010 р., 1 березня 2011 р.; 826,73 гривні - для осіб, які мали право на перерахування з 1 березня 2009 р., 1 березня 2010 р., 1 березня 2011 р.; 727,19 гривні - для осіб, які мали право на перерахування з 1 березня 2010 р., 1 березня 2011 р.; 393,88 гривні - для осіб, які мали право на перерахування з 1 березня 2011 року.	Не передбачено Законом України №1105	940,8
з 1 березня 2018 р. встановити новий розмір щомісячної страхової виплати потерпілим від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, у яких розмір сум щомісячних страхових виплат після проведеного перерахування менше розміру мінімальної заробітної плати у перерахунку на 100 відсотків втрати працездатності, виходячи з розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня 2017 р., з урахуванням ступеня втрати працездатності	Не передбачено Законом України №1105	8,3
Разом за 2018 рік		1906,7
В тому числі витрати, які не були передбачені Законом України №1105 (940,8+8,3) 949,1 млн. грн. за 2018 рік		949,1
Всього витрати Фонду соціального страхування України, що не були передбачені Законом України №1105 за 2018, 2019, 2020, 2021, 2022 роки (949,1 x 5) за 5 років становлять		4745,5

Тобто, необхідно констатувати, що під час проведеної індексації згідно постанови Кабінету Міністрів №1053 від 27.12.2017 [3] станом на 1 березня 2018 року, були проіндексовані страхові виплати ПОВТОРНО тим одержувачам, яким вже було проіндексовано виплати в минулому: на 1 березня 2008 р., 1 березня 2009 р., 1 березня 2010 р., 1 березня 2011 р. на виконання Закону України «Про індексацію грошових доходів населення»[2].

При цьому, страхові виплати мали б індексуватись один раз на 1 березня 2018 року, що відповідає законодавству.

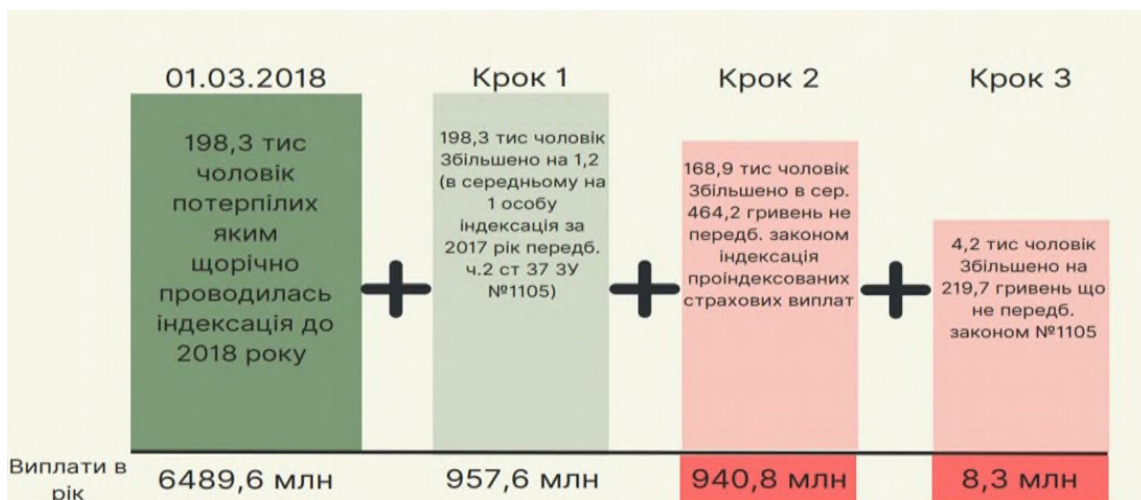

Рис.3 Аналіз проведеної індексації згідно постанови Кабінету Міністрів №1053 від 27.12.2017 станом на 1 березня 2018 року

Таким чином, прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про перерахування розміру страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та членам їх сімей» №1053 від 27.12.2017 [3] за 5 років (2018-2022) призвело до надмірного призначення 4,7 млрд. гривень потерпілим на виробництві, що привело до збільшення середнього розміру страхової виплати в розмірі, яка перевищила розмір середньої реальної зарплати в Україні (рис.2).

При умові здійснення перерахунку та приведення розрахованої індексації в 2018 році до норм, визначених Законом України №1105 в 2023 році Пенсійний фонд України:

- отримає дохід в сумі майже 5 млрд. гривень;
- зменшить розмір витрат на страхові виплати в майбутньому, оскільки для здійснення нарахування індексації буде зменшено базу для її нарахування, що найменше в 1 млрд.

Якби цей перерахунок був здійснений і окремі положення Постанови Кабінету Міністрів України №1053 від 27.12.2017 були скасовані, Пенсійний Фонд України отримав би надходження в дохідну частину в розмірі 6 млрд. гривень у 2023 році, що становить 1% від річного бюджету Пенсійного Фонду України (600 млрд. гривень), що дасть можливість 20 тис. пенсіонерів піти на пенсію на 5 років раніше (наприклад, матері дітей інвалідів 1 групи).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене дослідження дало змогу сформулювати ключові заходи для зменшення витрат від нещасних випадків на виробництві у системі соціального страхування в Україні, а саме:

- здійснювати ефективний контроль за дотриманням законодавства про охорону праці, що дозволить зменшити кількість та тяжкість наслідків НВ;
- впроваджувати сучасні технології та обладнання, які підвищують безпеку праці, що дозволить зменшити ризик настання НВ;
- розширювати перелік пільг та компенсацій для потерпілих від НВ, що дозволить покращити їх матеріальне становище;
- впровадити ефективну систему управління ризиками настання страхових випадків, що дозволить превентивно ідентифікувати та оцінити ризики, пов'язані з НВ, і розробити заходи щодо їх зниження;
- проведення інформаційно-просвітницьких кампаній щодо охорони праці, що дозволить підвищити обізнаність працівників про ризики НВ та способи їх запобігання;
- впровадження системи матеріального стимулювання працівників за дотриманням вимог охорони праці, що дозволить мотивувати працівників до безпечної праці;
- систематичне оновлення системи управління ризиками, реагування на виклики суспільства (епідемії, військові вторгнення тощо);
- впровадження обов'язкового моніторингу Пенсійним Фондом України та Урядом дію прийнятих нормативних та законодавчих актів, їх результат та вплив на витрачання страхових коштів.

Література

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 03.07.1991 р. № 1105-XIV. *Голос України*. 1991. 3 листопад. С.4.
2. Про індексацію грошових доходів населення: Закон України від 03.07.1991 р. №1282-XII. *Голос України*. 1991. 3 листопад. С.1
3. Про перерахування розміру страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та членам їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. №1053. *Урядовий кур'єр*. 2017. 29 груд. С.1
4. Бойко О., Кіщук Н., Кіщук А. Страхові ризики нещасних випадків на виробництві в Україні: оцінка та аналіз. *Журнал "Страхова справа"*. 2022. №3 (197). С. 41-56
5. Бойко О., Кіщук Н., Кіщук А. Зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні: причини та наслідки. *Журнал "Страхова справа"*. 2023. №2 (199). С. 25-38.
6. Войналович І. Фактори, що впливають на зростання витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні. *Журнал "Страхова справа"*. 2022. №3 (197). С. 41-55.
7. Глушко Т. Аналіз витрат у системі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні. *Журнал "Страхова справа"*. 2023. №1 (198). С. 15-30.
8. Дмитрюк С. Соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. Серія: Економічні науки*. 2013. № 2 (12), С. 116-122.

References

1. On Compulsory State Social Insurance: Law of Ukraine of 03.07.1991, No. 1105-XIV. Voice of Ukraine. 1991.3 November.P.4.
2. On indexation of monetary incomes of the population: Law of Ukraine of 03.07.1991, №1282-XII. Voice of Ukraine. 1991.3 November.P.1.

-
3. On the transfer of insurance payments to victims of industrial accidents and occupational diseases that caused disability and their family members: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 27.12.2017 No. 1053.Uryadovi Kurier. 2017.29 December.P.1
  4. Boyko O., Kishchuk N., Kishchuk A. Insurance risks of industrial accidents in Ukraine: assessment and analysis. Journal "Insurance Business". 2022. №3 (197).C.41-56
  5. Boyko O., Kishchuk N., Kishchuk A. Growth of costs in the system of insurance against industrial accidents in Ukraine: causes and consequences. Journal "Insurance Business". 2023. №2 (199).C. 25-38.
  6. Factors influencing the growth of costs in the system of insurance against industrial accidents in Ukraine. Journal "Insurance business". 2022. №3 (197).C.41-55.
  7. Analysis of costs in the system of insurance against industrial accidents in Ukraine. Journal "Insurance business". 2023. №1 (198).C.15-30.
  8. Social insurance against accidents at work. Scientific Bulletin of Dnipropetrovs'k State Agrarian and Economic University. Series: Economic Sciences.2013. № 2 (12), C 116-122.